

Végül egy utolsó megjegyzés: az elemzésben fontos szerephez jutó „kortárs olvasás” alakzatának tételezése olyan irodalomelméleti kontextusokat mozgósít, amelyek igencsak kétségbe vonják annak elkülöníthetőségét. A „történeti” és „kortárs” olvasás közötti strukturális különbségtétel ugyanis nemcsak a 64. lábjegyzetben idézett ellenvetésekbe ütközik, hanem szembekerül bizonyos poszt-strukturalista felismerésekkel is. Például a fogalom megalapozásához segítségül hívott de Man felfogása szintén ellenáll ennek a különbségtételnek, hiszen a *Kant and Schiller* című tanulmány értelmében vett „történeti” esemény de Man szerint nem más, mint a trópusok performativizálódása – tehát pontosan az, ami a Menyhért Anna által említett példában (a „romantika” szó kategóriává válásában) végbemegy. A hermeneutika szempontjából pedig azért tűnik problematikusnak egy elkülöníthető „kortárs olvasás” tételezése, mert el kell, hogy tekintsen a „hatástörténet” gadameri fogalmától („minden megértésben, akár tudatosítjuk, akár nem, érvényesül a hatástörténet hatása”), illetve annak csak egy korlátozott használatát engedélyezi (erre található is példa a dolgozatban). A kritikairás (vagyis a „kortárs” értelmezés) pozíciója feltehetőleg éppúgy kénytelen számolni a recepcióval, mint bármilyen hatástörténeti vizsgálat: egy némi önreflexiós igénygel rendelkező kritikus vélhetően tudatában van annak, hogy az előzetes megértéstől független értelmezés nem tételezhető, ez pedig rá van utalva a hatástörténeti szituációra. Mindazonáltal nem mondható, hogy e fogalom teljesen haszontalan volna a dolgozatban: az „újraolvasással” szembesítve valamifajta reflektálatlan olvasási tapasztalat metaforájává válik, amelynek kétes teljesítményétől valóban a komplementerként elgondolt „újraolvasás”, vagyis a szöveghez való visszafordulás kényszere „mentheti meg” Tandori költészetét.

KULCSÁR-SZABÓ ZOLTÁN

Recepcióelemzés, líraiság, kanonizáció
(Hozzászólás Menyhért Anna Tandori-dolgozatához)

Egy recepciótörténeti elemzés téje nemcsak abban mutatkozik meg, hogy az értelmező képes-e feltárni azokat a keretfeltételeket, diszkurzív komponenseket, amelyek az interpretációs lépéseket és az olvasói stratégiákat meghatározzák; hanem minden bizonnyal abban is, hogy eközben az értelmező nyelv képes-e felszabadítani olyan jelentéspotenciálokat, melyek az irodalmi alkotások megkonstruálásában mindaddig nem játszottak döntő szerepet. Éppen ezért egy ilyen elemzés sikeressége azon is lemérhető: az újraolvasás hozzájárul-e a szövegek másként való tapasztalásának folyamatához, azaz a defiguráló műveletek képesek-e beépülni a szövegek retorikájába – ezzel is mutatva értelmező és értelmezett egymásnak való kitettségét. Ugyanakkor emellett az sem kerülhető

meg, hogy a hivatkozott interpretációk egymás mellé rendelését, a recepció *történeté* formálását milyen tényezők teszik lehetővé. Hiszen enélkül a recepció-történet könnyedén jelenhet meg ideológiakritikaként (amelyet az interpretációs érdekeltségek előfeltevéseinek szimpla leleplező szándéka mozgat); illetve üdv-történetként (amelynek végpontja – némi képzavarral élve – a problematizálhatatlanság áruhájában tetszeleg). Menyhért Anna dolgozata a Tandori-recepció egy fejezetéből úgy formál történetet, hogy közben egyrészt a reflektáltságot kéri számon a kritikákon, másrészt a szerző szentté avatásának folyamatára derít fényt. Az első komponens a líraiság kérdésével kerül összefüggésbe, a másik a kanonizáció területét érinti.

A dolgozat egyik maximája, hogy Tandori versei a befogadót olvasási szokásának reflexiójára késztetik: „a homogenizáló, jelentéstaláló tendencia azért is különösen érdekes Tandorival kapcsolatban, mert sok versében úgy tűnik, egyenesen ezek ellen a tendenciák ellen szól”; „a hang-probléma tematizálása révén a Tandori-vers olvasási szokásainkra kérdez rá: szembesít minket az ezekre való reflektálás szükségességével” stb. Míg a dolgozat beszélője szinte minden általa idézett kritikát szembesít ezzel a kérdéssel, kimarad a játékból annak megmutatása, hogy ez az elvárás (hiszen egy esszé, tanulmány, monográfia stb. is szembesítheti olvasóját líraértelmezésének önkorrekciójával) miként jelenik meg a Tandori-versek tematikai szövegei mellett azok poétikai megalkotottságában. Erre például akkor nyílna alkalom, amikor egy-egy kritika fel is kínálja ezt a lehetőséget: Anna Radnóti Sándor írását idézve („Mi líra még? – így szól a kérdés. Feltehetjük így is: mi személyiség még?” stb.) arra a következtetésre jut: „Vajon miért »kell« valamit lírának »elfogadni«, amiről az olvasó úgy érzi/hiszi, hogy nem az? Ez valószínűleg ismét a reflektálatlanság hiányával van összefüggésben [...]” stb. stb. Miközben Anna beszélője nagy erőket összpontosít arra, hogy a reflektálatlanság tényére rámutasson (mellesleg Radnóti írása akár reflektálnak is mondható, hiszen a líra ismérvein töpreng), elkerüli figyelmét, hogy a kritika beszélője „líra” és „személyiség” izotópiáját állítja fel. Vagyis kínál egy olyan alakzatot, amely szerinte a műfaj egyik alapismérve. Ha Anna – lecsapva erre az alakzatra – példákon keresztül bizonyítaná, hogy Tandori verseinek egy része képes megbontani ezt a képletet, akkor magát a líraiságot is olyan horizontba helyezhetné át, mely egy bizonyos perspektívából nézve küszöbhelyezeten túlinak mutatkozhat. A versek tematikai utalásainak és kontextusának (például versrovat) felvillantásán túl ezért is elengedhetetlen feltétele az interpretációnak a szövegek konkrét megalkotottságával való szembesülés.

A dolgozat másik alapkérdése a Tandori-líra kanonizálási folyamatára irányul. Anna szerint „A Tandori-recepció [...] annak ellenére tűnik egy elsősorban ön-maga folytonosságát biztosítani igyekvő történetnek, hogy a Tandori-írások megítélése sokat változott az első kötetek megjelenése óta.” S valóban, a dolgozat be is mutatja ezt a történetet a maga folyamatosságában – mivel azonban a

receptióból nagyon erősen szelektál (vö. 9. lábjegyzet), az olvasóban gyanút kelthet, hogy a folytonosság intencionálása elfedi a töréspontok alakzatait. Egyrészt azt, hogy magában a név által meghatározott lírai kánonban is felfedezhetők az egyidejűtlenség jelzései; másrészt azt, hogy a receptióban (pláne ha azt a líraértés analogonjaként kezeljük) a homogenizáció szupplementumaként kimutathatók olyan tendenciák is, melyek alapján viszonylagosítható a történetként való olvasás képzelete. Erősítheti ezt az is, hogy a művek és a kritika egyidejűtlensége, illetve a lírai paradigmaváltás leírhatósága (a dolgozat mindkettőt előfeltévesként kezeli) csak retrospektív olvasat(ok)ban mutatkozhat meg, azaz előfeltételezi a diszkontinuitás és a tradíció nem organikus természetének észlelését is. A Tandori-receptió azon története, amelynek végpontján Babarczy Eszter írása áll, számomra már csak azért sem tűnik problémamentesnek, mert éppen Babarczy esszéje az, amelyik megvonja a Tandori-művektől a másként való, defiguratív olvasás lehetőségét (vö. „Tandori szövegeit egy kategóriába bizonyosan nem sorolhatjuk: abba, amelyet az utóbbi időben elterjedt szóval »szövegirodalom«-nak neveznek. [...] ha azt kérdezzük, mi beszél, a válasz nem ez: a nyelv” [*A ház, a kert, az utca*, 45]). Kérdéses, hogy az a kanonizációs helyzet, amely szentté avatja a szerzőt és a nyelven kívüli tapasztalat affirmációjából indul ki, képes-e a líra dialóguspartnerévé válni. Elképzelhető, hogy éppen ezek miatt kelti a kanonizálás illetően történetének alaptalanságát és nyit új horizontot más kánonok felé, melyekben Tandori szerepe nem feltétlenül „a szent melengetett helyével” esik egybe.

Anna dolgozatának narratívája felvethet még egy problémát. Annak ellenére, hogy konklúziójában legitimnek tekinti egyéb történetek létrehozását, felmerülhet a kérdés: az általa prezentált receptioelemzés nem marad-e foglya annak a történetnek, amelyet írásában rekonstruál. Hiszen (Anna kifejezésével élve) a „kortárs olvasás” (a kortárs szövegek olvasása, illetve a szövegek kortársként való olvasása?) teljesítőképessége minden bizonnyal azt a várakozást is ébreszti a befogadóban, hogy reflektáljon az értelmezés retorikájára; azaz nem tudja megkerülni a kérdést: egy Tandoriról szóló értelmezés képes-e elhittetni magáról, hogy amikor őt olvassuk, akkor egyben a Tandori-lírát is (újra)olvassuk.

H. NAGY PÉTER